MEMENTÓ

Gróf Mikó Imre születésének 200. évfordulójára

A háromszéki Zabolán 1805. szeptember 4-én született gróf Mikó Imrét kortársai „Erdély Széchenyijének" nevezték. Az 1848-as forradalom után ugyanis, amikor látta, hogy az erdélyi gazdaság szétesett, a társadalmat félelem környékezte, a lakosságnak viselnie kellett a megszállók költségterheit, s reménytelenség lett úrrá, a magyarság talpra állítása érdekében cselekvési programot dolgozott ki, és az erdélyi nép gazdasági és kulturális felemelkedéséért élete végéig minden tőle telhető anyagi, szellemi áldozatot meghozott.

Az 1844 és 1848 között sikeresen működő Erdélyi Gazdasági Egyesület az 1848-as forradalom és a szabadságharc bukása miatt tevékenységének felfüggesztésére kényszerült. Gróf Mikó Imre kezdeményezésére, Erdélyi Gazdasági Egylet (EGE) néven, a kolozsvári nagy kaszinóban 1854. január 21-én tartották meg az első értekezletet, amelyen elhatározták, hogy: „az egylet 1844-ben legfelsőbleg jóváhagyott szabályainak újbóli megerősíttetése, a múlt időbeli pénztári viszonyok kitisztázása, befizetetlen részvények felvétele, az egylet – asszupataki – birtokának miben állása, s néhány évig fizetetlen adójának felsőbb helyen elengedtetése, új részvényesek iránt kibocsátandó felszólítási terv készítés, illető helyeken és úton eszközöltessék."[1] Mindezen határozatok végrehajtására gróf Mikó Imrét kérte fel az értekezlet.

Az egylet tehát folytathatta munkálkodását hatéves megszakítása után, és így 1854. február 26-án „a tét-

[1] Az Erdélyi Gazdasági Egylet évlapja, 1854-1855, Kolozsvár, 2.

[2] Ua. 1.

Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon

(folyamatelemzés, helyzetértékelés és fejlesztési stratégiavázlat)

ÁNGYÁN JÓZSEF

Az utóbbi 1–2 évben én magam is igen sok ún. „agrár- és vidékstratégiával" találkoztam. Ezek sajnálatos közös jellemzője azonban az volt, hogy nehezen volt belőlük kihámozható egy olyan következetes gondolat- és intézkedéssor, amely valamilyen jól meghatározható irányba mutatott volna. A „stratégiák" nagy száma és az ezek kidolgozásán tüsténkedő különböző műhelyek és csoportosulások aktivitása, vidékjáró kampánykörutak, párbeszéd-kezdeményezések, országgyűlési határozattervezetek, hivatalok, tanácsok és bizottságok szaporodása számomra már önmagában is jelzi a tanácstalanságot.

Az alábbiakban – az európai és a magyar fejlődési folyamatból, annak tanulságaiból, valamint a körvonalazódó fejlődési irányból kiindulva – megkísérlem összefoglalni azokat a szempontokat és elemeket, amelyek alapján, illetve amelyekből egy környezet- és társadalombarát, minőségi agrár- és vidékfejlesztési stratégia összerakhatónak tűnik.

1. Bevezető gondolatok

A mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „termelt", és munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára.

Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agráriparosítási, termésmaximalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia.

Ez utóbbiak olyan – az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – ökoszociális szolgáltatások, amelyek helyben keletkeznek, nem importálhatók, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg.

Ezek a felismerések vezettek el – sűrűn lakott vidéki térségekkel és még mindig nagy természeti értékeket hordozó természeti és kultúrtájakkal jellemezhető – kontinensünkön a többfunkciós európai agrármodell megfogalmazásához, az e modellt megtestesítő környezet- és tájgazdálkodás elterjesztését szolgáló közös agrár- és vidékpolitika reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez.

Ennek szellemében és EU-harmonizációs feladataink megoldása sorában született meg nálunk a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi

lenség és kétely sötétéből világosságra, a felosztás állapotából élet felé fordulása"[2] bekövetkeztében megtartotta újraalakuló ülését, és ezzel hosszú időre beindul az erdélyi gazdaszövetség igen hasznosnak bizonyult tevékenysége, amelynek élén, mint elnök, gróf Mikó Imre állt 1876-ban bekövetkezett haláláig. Tevékenységének köszönhetően az EGE működése igen jelentős hatással volt kora mezőgazdaságára s egyben a forradalom után pangásban lévő gazdasági élet alakulására. Vezetése alatt az EGE évről évre, az erdélyi magyar gazdák hasznára, mezőgazdasági kiállításokat, állatvásárokat szerveztek, mintagazdaságokat alakítottak. A szakmaiság terjesztésére az egyesület hasznos, gazdasági kérdésekkel foglalkozó kiadványokat juttatott a gazdálkodókhoz. Az ő kezdeményezésére és irányításával 1854 és 1867 között megjelenő *Évlapok*ban a növénytermesztés, szőlészet-borászat, állattenyésztés, gépészet, kertészet, talajművelés és más gazdasági kérdések tárgyalásával segítették a polgári modern gazdálkodás irányába beindult társadalom művelését.

Tisztában volt azzal, hogy az erdélyi magyarság csakis az önerőből való építkezésre támaszkodhat, és éppen ezért a nyugati országok gazdasági tapasztalataira támaszkodva, de a Széchenyi példáját is maga előtt lebegtetve, korszerű gazdálkodásra buzdította az amúgy hitevesztett erdélyi magyar lakosságot. Ehhez az eszmevilághoz ragaszkodva kitartott amellett, hogy a köznevelés és tudományosság terjesztésének módja az önépítkezésre alkalmas egyesületi szervezkedés és működés. Ennek az eszmének következetes végrehajtójaként, a már előbb működő EGE mellett, gróf Mikó Imre a létrehozója és első elnöke az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek (1857), amely rövid időn belül Erdély legjelentősebb tudományos társaságává alakult.

A nemzetéért felelősséget érző gondolkodó az erdélyi társadalom, gazdaság és kultúra felemelésében – akárcsak Széchenyi – a reformok útját, a fokozatos haladást tekintette előnyösnek.

Gróf Mikó Imre minden törekvésével azon volt, hogy Erdély felzárkózhasson a fejlettebb nyugati polgári társadalmakhoz, és megteremtse saját magának a társadalmi, gazdasági feltételeket az elmaradottság és a történelmi csalódottságok béklyójából való kijutáshoz.

Somai József

Program (NAKP), majd az ennek bevezetéséről rendelkező 1999/2253. (X. 7.) számú kormányhatározat. A költségvetés az agrártámogatások között 2002-ben 2,2 Mrd Ft-ot, 2003-ban pedig 4,5 Mrd Ft-ot különített el e támogatási-kifizetési rendszer kísérleti indítására. Részben erre építve készült el a 2004–2006-os időszakra vonatkozó Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) és a Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja (AVOP) is. A 2007–2013-as EU tervidőszakra a két tervet egyesítő, egységes „Nemzeti Vidékfejlesztési Terv II." dokumentumot kell 2006 őszéig elkészítenünk, és arról az EU Bizottsággal meg kell állapodnunk. Mindez jelzi, hogy az agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés nálunk is az integrált agrár- és vidékfejlesztési politika ökoszociális pillérévé és az EU-s források megszerzésének fontos tényezőjévé válhat, a mezőgazdaság stratégiaváltása Magyarországon is elindulhat.

Ahhoz, hogy a vidékfejlesztési eszközök és források jelentőségét megértsük, és fel tudjuk használni azokat saját stratégiánk kialakításához és hosszú távú megalapozásához, meg kell ismernünk az európai agrár- és vidékpolitika változási folyamatát, stratégiai elemeit és programjait valamint az ezekhez kapcsolódó támogatási rendszert. Mielőtt ezt megtennénk, foglaljuk röviden össze ezen elemzés kiinduló téziseit.

2. Helyzetértékelés, kiinduló tézisek

A részben vagy egészben mezőgazdaságból élő családok puszta száma, az élelmezés- és élelmiszerbiztonság megteremtésében betöltött stratégiai, nemzetbiztonsági szerepe valamint az általa megművelt és fenntartott területnek az ország összterületéhez viszonyított aránya önmagában jelzi, hogy az agrárium jelentősége a GDP-hez való közvetlen hozzájárulásánál vagy a foglalkoztatási statisztikákban jelzetteknél lényegesen nagyobb – mondhatnánk azt is, hogy meghatározó – a vidék gazdasági, társadalmi és környezeti stabilitásának fenntartásában, annak fejlesztésében. A 766 000 – részben vagy egészben a mezőgazdaságból élő – egyéni gazda és 7800 társas vállalkozás kezében lévő mezőgazdaság Magyarországon az összterület 65,5%-ával közvetlenül érintkezve a kultúrtáj fő használója és fenntartója, és a 3,6 millió ha-t meghaladó védett és érzékeny természeti területnek is több mint fele mezőgazdasági művelés alatt áll.

A vidék, de végső soron az egész magyar társadalom, mint fogyasztó és mint a mezőgazdaság környezeti és társadalmi szolgáltatásainak igénybe vevője, alapvetően rá van utalva a mezőgazdasággal való együttműködésre, vagyis a magyar társadalom, a vidék és a természetvédelem hosszú távú érdekeinek érvényesítése a parasztsággal kötött stratégiai szövetség megerősítése nélkül nehezen képzelhető el. Másrészt a mezőgazdálkodás teljesítménye, eredménye, termékeinek minősége és ezzel piaci versenyképessége döntően a környezet, a természeti erőforrások állapotától, minőségétől függ. A vidék, a természetvédelem és a mezőgazdaság egymásrautaltsága elkerülhetetlenné teszi e területek összehangolását. Ezt segíti a természetvédelem és a

mezőgazdálkodás egyidejű és egymáshoz közelítő stratégiaváltása, fejlődési folyamata.

A természetvédelem koncepcióváltása az 1970-es évekre nyúlik vissza, és azon az alapvető felismerésen nyugszik, hogy az ökoszisztémák védelme csak úgy biztosítható, ha a védett zónák zárványszerű elszigetelése („itt tiszta természetvédelem, ott tiszta termelési- és fogyasztási célú környezethasználat") helyett azokat fokozatos átmeneteken keresztül beágyazzuk az őket körülvevő gazdasági és társadalmi környezetbe. A teljes területre kiterjedő, a védett területek szigeteiről kilépő természetvédelem koncepciója a környezethasználat intenzitásának változtatásával igyekszik elkerülni a károkat, és a következő alapvető célok területi harmonizációját kívánja elérni:

– természetmegőrzés (táj, ökoszisztéma, faj- és genetikai sokféleségfenntartása);

– gazdasági beágyazás (az ökológiai és kulturális szempontból fenntartható földhasználati rendszerek, gazdasági fejlesztés elősegítése);

– társadalmi beágyazás (oktatás, nevelés, bemutatás, kutatás, monitoring feladatok ellátása a lokális, regionális, nemzeti és globális természetmegőrzés területein).

E mélyreható paradigmaváltás, a szegregációs modellt felváltó integrációs – a gazdaság és a társadalom felé nyitó – természetvédelmi stratégia új megközelítést, megoldásokat, módszereket kíván.

E természetvédelmi koncepcióváltással párhuzamosan a mezőgazdálkodás tartalmi átalakulása is gyors ütemben halad. Ez azon a felismerésen alapul, hogy a mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „termelt", és munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára. Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agráriparosítási, termésmaximalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett regionálisan eltérő mértékben ugyan, de környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan – az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – ökoszociális szolgáltatások, amelyek helyben keletkeznek, nem importálhatók, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg.

Az, hogy a mezőgazdaságnak a termelő vagy a szolgáltató jellege, funkciója válik-e hangsúlyozottá, attól függ, hogy milyen – nagy agrárpotenciálú és környezeti szempontból kevéssé érzékeny, vagy pedig kis termelési potenciálú és érzékeny, sérülékeny, ráadásul általában foglalkoztatási, szociális gondokkal küzdő, ám természeti értékekben gazdag – területeken, tájon vagyunk. Minél érzékenyebb, sérülékenyebb területen gazdálkodunk, annál fontosabbá válnak a mezőgazdaság környezeti és társadalmi (ökoszociális) szolgáltatásai. Mivel azonban az iparszerű – a termelés hatékonyságának és piaci versenyképességének növelésére koncentráló – mezőgazdálkodás környezetre és a vidék társadalmára gyakorolt hatásai katasztrofálisak, ökoszociális teljesítményei igen gyengék, ezért ettől eltérő gazdálkodási rendszereket kell alkalmaznunk. Nem elég tehát az eddigi agrárstratégia, rendszer technológiáit tökéletesíteni, hanem új stratégiára és ehhez illeszkedő, ennek gyakorlati megvalósítási kereteket adó megoldásokra, rendszerekre van szükség.

Ez az új stratégia az úgynevezett „multifunkcionális" mezőgazdálkodás, a fenntartható környezet- és tájgazdálkodás. Feladatait két nagy körbe sorolhatjuk:

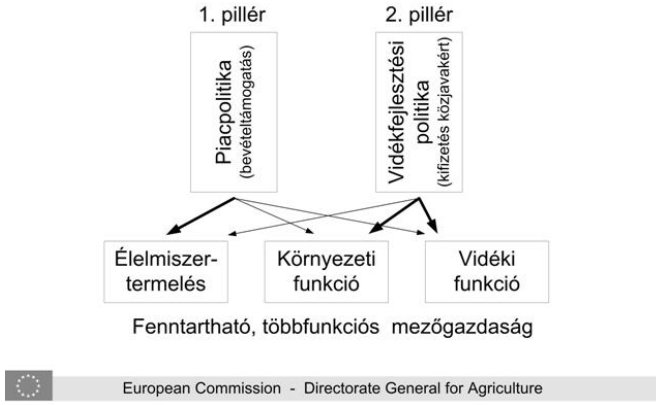
– az alapvetően a piac által szabályozott termelési funkciók, melyek a minőségi élelmiszerek előállításán túl a nem élelmiszer célú termékek (megújítható nyersanyagok, energiaforrások stb.) előállítását is egyre inkább magukba foglalják, valamint

– a társadalmi szolgáltatási feladatok, a körzettel, a tájjal, a földdel kapcsolatos természeti, társadalmi és kultúrfunkciók.

Ez utóbbiak olyan „nem importálható közjavakat" (élelmezés- és élelmiszerbiztonság, a kultúrtáj ápolása, az élettérfunkciók fenntartható megőrzése, az ökológiai és műszaki infrastruktúra fenntartása, ökológiai stabilitás, népességmegtartás, munkaerő-kiegyenlítés, a turizmus alapjának biztosítása, paraszti értékek ápolása stb.) testesítenek meg, amelyek létrejötte a piac hagyományos eszközeivel, az árakon keresztül nem szabályozható, melyek ugyanakkor a vidék társadalmának és környezeti, természeti egyensúlyának fenntartásában növekvő szerepet töltenek be, ezért a közpénzekből nyújtott támogatásokat célszerű a mezőgazdaság ezen teljesítményeinek honorálására fordítani.

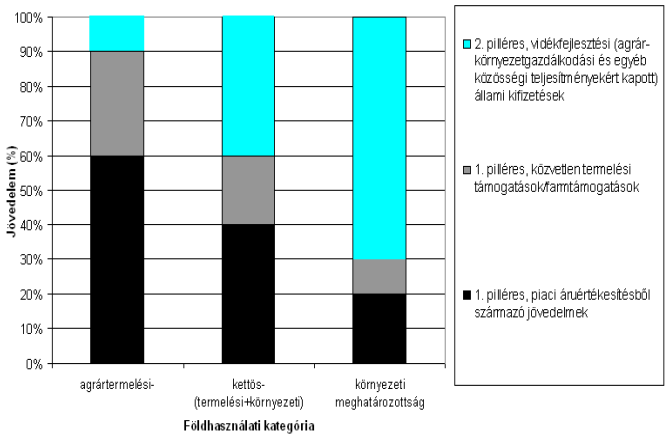
A többfunkciós európai agrármodellnek e kétféle teljesítmény adja a két „alappillérét". Erre épül a támogatási rendszer átalakítása, a közös agrárpolitika (CAP) reformja is, ahol az 1. pillér elsősorban a termelési teljesítményeket, a 2. pillér pedig mindenekelőtt a mezőgazdaság ökoszociális teljesítményeit foglalja magába. E kétpilléres szerkezet támogatáspolitikai eszközeit és funkcióit szemlélteti az 1. ábra.

Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a mezőgazdaságból élő családok jövedelmében a piaci áruértékesítésből származó árbevételen túl az 1. pilléres bevételtámogatások és a 2. pilléres vidékfejlesztési kifizetések is egyre nagyobb szerepet játszanak. E bevételi források együttesen kell hogy a családok megélhetését biztosítsák, ezek egymáshoz viszonyított aránya azonban jelentős mértékben függ a gazdaság térségének

1. ábra: A Közös Agrárpolitika (CAP) pillérei és funkciói

agroökológiai adottságaitól. Míg tehát pl. a Bácskában vagy a Mezőföldön a piaci árbevételek lesznek a meghatározóak a gazdálkodó család jövedelmében, addig az Őrségben vagy Szatmár-Bereg térségében a bevételtámogatások és a vidékfejlesztési, közjavakért adott állami kifizetések döntő szerepet játszanak. Ezt az elvi jövedelemszerkezetet szemlélteti a 2. ábra.

2. ábra: A gazdálkodó családok elvi jövedelemszerkezete a gazdaság földhasználati zónarendszerben való elhelyezkedése szerint

A mezőgazdaság támogatása a társadalmi teljesítmények honorálásán túl egyúttal lehetővé teszi, hogy az élelmiszerárak alacsonyan tarthatók legyenek, azaz az agrártámogatások részben fogyasztótámogatásként működnek, hiszen a gazda így alacsonyabb áron tudja kínálni a portékáját, mivel nem csupán a piacon szerzi meg a megélhetéséhez szükséges jövedelmet. Ennek persze az is következménye, hogy azok a gazdák, akik ehhez a rendszer sajátjaként működő, normatív támogatáshoz nem jutnak hozzá, egyúttal szinte behozhatatlan piaci versenyhátrányba is kerülnek. A magyar gazdák a csatlakozás első évében ezzel a helyzettel szembesültek.

E támogatási rendszert azonban oly módon kell az EU-nak ki/átalakítania, hogy az a WTO keretében zajló szabadkereskedelmi tárgyalásokkal és az azokat kísérő megállapodásokkal összhangban álljon, ezért a reform részeként elkezdődött a mezőgazdaság termelési típusú, piactorzító támogatásainak fokozatos leépítését célzó programok kidolgozása, és annak vizsgálata, hogy milyen mechanizmusokon keresztül lehet a felszabaduló forrásokat a mezőgazdaság 2. pillérhez kapcsolódó, ökoszociális (környezeti, ökológiai, foglalkoztatási, szociális, kulturális, stb.) funkcióinak támogatására átcsoportosítani, és e csatornán a gazdákhoz visszajuttatni. A 2007–2013-as EU tervidőszakra vonatkozó agrár-vidékfejlesztési EU-tanácsi rendelettervezet e folyamat gyorsulását és e tendencia erősödését jelzi.

Le kell tehát szögezni, hogy az ezen új koncepciókhoz való illeszkedést nem csupán az európai és világfolyamatok indokolják és teszik lehetővé, hanem belső fejlődésünk, a mezőgazdaság, a természetvédelem és a vidékfejlesztés összehangolása iránt növekvő igény is sürgeti.

Ahhoz, hogy e változtatás valamint az ehhez rendelkezésre álló vidékfejlesztési eszközök és források jelentőségét megértsük, meg kell kissé részletesebben ismernünk az európai agrár- és vidékstratégia és az erre épülő támogatási rendszer fejlődési, átalakulási folyamatát.

3. Az európai agrárpolotika és -támogatási rendszer zsákutcája

Az európai agrárpolitika eszközei folyamatosan bővülve, egymásra épülve alakultak ki és vezettek el annak 1992-ben indult reformfolyamatához.

– Az első eszköz kialakulása ahhoz az időszakhoz kötődik, amikor Európát a háborút követően az élelmiszerhiány és erős keresleti élelmiszerpiac jellemezte. Ebben a helyzetben a leggyorsabban eredményt ígérő eszköznek a megtermelt mennyiséghez kötött, minden tonna termény után közpénzekből adott támogatás tűnt. Ezt az ún. közvetlen (direkt) kifizetést – a piacok gyors telítődése hatására – később csak bizonyos kultúrákra (GOFR[1] növényekre), adott termésszintig (referenciahozamig), majd csak bizonyos referenciaterületre és összmennyiségig (kvótáig) fizette a Közösség.

– Ez az eszköz olyan hatékonyan növelte a kibocsátott termékek mennyiségét, hogy rövid idő alatt feleslegek halmozódtak fel az élelmiszerek piacán. Ezek levezetésére „találta ki" az európai agrárpolitika az ún. intervenciós felvásárlás eszközét, amellyel lehetőséget teremtett arra, hogy a gazdák feleslegeiket előre garantált áron értékesíthessék a Közösségnek.

– Ez a közösségi forrásokból, közpénzekből biztosított felvásárlás azonban az alapproblémát, a piaci termékfelesleg jelenlétét nem oldja meg. Ezzel csak a közraktárak telnek meg a Közösség tulajdonába került áruval. Ki kellett tehát találni egy harmadik eszközt. Ez lett az – ugyancsak közpénzekből nyújtott – exporttámogatás, amely révén a kereskedő a külső piacokon akár az előállítás önköltsége alatti dömpingáron ké-

[1] GOFR: gabona, olaj, fehérje és rostnövények

pes kínálni a kivitt terméket.

A „köz" gazdasága szempontjából abszurd kör ezzel bezárul. Adóból származó közpénzekből termékfelesleget állíttatunk elő a gazdákkal, majd azt fölvásároljuk tőlük, és végül ugyancsak közpénzekből a kereskedőknek nyújtott exporttámogatásokkal igyekszünk megszabadítani saját belső piacainkat ezektől a feleslegektől.

Ez a rendszer mindezen gazdasági, piaci és pénzügyi abszurditáson, a közpénzek felhasználásának irracionalitásán túl a támogatások odaítélésénél kizárólag a megtermelt mennyiséget veszi figyelembe. Teljesen érzéketlen arra, hogy hogyan, milyen módon állították elő a terményeket, és e tevékenység során mennyi ember számára biztosítottak a munkavégzés, a jövedelemszerzés és végső soron a megmaradás feltételei. Mindez a vidéki természeti és társadalmi környezet súlyos eróziójához is vezet. Ezek orvoslása további közösségi forrásokat, erőfeszítéseket igényel, terheit az egész társadalomnak kell viselnie.

E támogatási rendszerrel Európa fokozatosan olyan zsákutcába került, amelyben továbbhaladni egyszerűen nem érdemes, de nem is lehet. Ma közös költségvetésének közel felét, több mint 40 milliárd eurót költ el évente a közpénzekből úgy, hogy annak gazdasági, piaci valamint környezeti és a vidék társadalmára gyakorolt közösségi hatásai katasztrofálisak.

4. Az európai agrárpolitika reformtörekvései

E felismerések jegyében fogalmazódik meg az európai közvélemény, majd az agrár- és vidékpolitika mértékadó szereplői részéről, hogy a mezőgazdaság csak akkor tarthat igényt közösségi forrásokra, ha a termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára vállal. Ez utóbbiak olyan – a termeléssel egyenrangú, az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos – ökoszociális szolgáltatások, „nem importálható közjavak", amelyek helyben keletkeznek, és amelyekért – de csakis ezekért – a mezőgazdaságot, a gazdálkodót közpénzekből nyújtott fizetség illeti meg.

Ez vezet el a többfunkciós európai agrármodell megfogalmazásához és a közös agrár- és vidékpolitika 1992-es reformjához. Ez egyebek mellett azt eredményezi, hogy csökkennek a termeléshez (kvótákhoz, mennyiségekhez) kötődő támogatások, és az így felszabaduló források fokozatosan átkerülnek az agrár-környezeti és vidékfejlesztési kifizetésekre.

E folyamat jegyében és a 2000–2006-os időszakra vonatkozó Közösségi Költségvetés, az AGENDA 2000 részeként született meg az 1999/1257. számú EU tanácsi rendelet, amely a vidékfejlesztési támogatás formáiról és módszereiről intézkedik. A rendelet az agrár-környezeti és vidékfejlesztési – a közös agrár- és vidékpolitika 2. (ökoszociális) pilléréhez kapcsolódó – intézkedéseket egységes rendszerbe foglalta. Ennek támogatott intézkedései a következők:

– agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási agrárrendszerek földalapú támogatása,

– kedvezőtlen adottságú területek (LFA[2]) normatív földalapú támogatása,

– mezőgazdasági beruházások támogatása,

– mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének támogatása,

– erdőtelepítési támogatások,

– a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése,

– idős gazdálkodók korai nyugdíjazásának támogatása,

– fiatal gazdálkodók támogatása,

– gazdálkodók oktatása, képzése.

A felsorolt intézkedések „menülistájáról" a tagországok maguk választhatnak, közülük azonban az agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások alkalmazása kötelező elem. A kiválasztott intézkedéseket programokba kell csoportosítani, országos keretprogramot (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet) kell alkotni.

A reform gyorsításáról hozott 2003. június 26-ai luxemburgi döntés is része tehát annak az erősödő folyamatnak, amely a gazdálkodóknak kifizetett támogatást nem a megtermelt termékmennyiségtől, hanem inkább a gazdálkodás rendszerétől, annak minőségi, biztonsági, környezeti valamint társadalmi teljesítményétől teszi függővé. Ennek érvényesítését szolgálja – a jó mezőgazdasági gyakorlat mint támogatási alapkritérium megkövetelésén, a Közös Agrárpolitika általános „zöldülésén" túl – a „moduláció" és a „degresszió" is.

A „moduláció" a mennyiséghez kötött, 1. pilléres támogatások gyorsuló ütemű átcsoportosítását jelenti a 2., vidékfejlesztési pillér támogatásaira. Ez utóbbiak aránya az EU agrárköltségvetésében ma még csak 10,5%, e gyorsítás révén azonban jelentős mértékben növekszik. A Bizottság által 2004. július 14-én elfogadott és a tagországoknak elfogadásra javasolt vidékfejlesztési EU tanácsi rendelettervezet – melyet az Agrárminiszterek Tanácsának 2005. júniusi ülése elfogadott és megerősített – egységes, önálló vidékfejlesztési agráralap, az ún. EAFRD[3] létrehozását irányozza elő a következő – 2007–2013-as – tervciklusban, és ehhez rendeli az agrárköltségvetés forrásainak több mint 25%-át. Vagyis miközben a teljes agrárköltségvetést befagyasztja, a reálértéken csökkenő költségvetésen belül a vidékfejlesztésre szánt forrásokat több mint kétszeresére növeli! Nem véletlen tehát, hogy a

[2] LFA: Less Favourable Areas

csatlakozásra váró „tízek”-kel kötött koppenhágai megállapodásban a második pilléren számukra rendelkezésre álló pénzügyi keretek aránya már 2004–2006 között 52%! (Igaz, hogy Magyarország esetében e források aránya csak 36%! Sürgős és rendkívül fontos teendő tehát, hogy a 2007–2013-as európai uniós költségvetési tervciklusban lényegesen nagyobb források megszerzésére törekedjünk e 2., vidékfejlesztési pillér mentén.)

Attól függően, hogy az EU költségvetésére vonatkozó tárgyalások milyen eredménnyel zárulnak, a vidékfejlesztésre rendelkezésre álló források a 2007–2013-as tervciklus egészére vonatkozóan várhatóan 74–89 milliárd eurót tesznek ki. Az évi 11–13 milliárd eurós átlagos vidékfejlesztési keretből Magyarországnak reális esélye van arra, hogy évi 5–600 millió eurónyi (mintegy 125–150 milliárd forintnyi) európai forrást megszerezzen, így a 20 százalékos nemzeti társfinanszírozással együtt évente mintegy 160–180 milliárd Ft állhat a vidékfejlesztés támogatási jogcímeinek rendelkezésére.

A 2007–2013-as tervciklusra vonatkozó agrár-vidékfejlesztési EU tanácsi rendelet a források gyors ütemű emelése és egységes alapba rendezése mellett egyúttal bővíti a vidékfejlesztés eszköztárát, szélesíti hatásspektrumát, harmonizálja intézkedéseit. A **négy „tengely”** mentén tervezett intézkedéseket az 1. táblázatban foglaltak mutatják.

Javasolt EU vidékfejlesztési politika 2007–2013		
1. tengely: versenyképesség	Célmeghatározás	EU-stratégia nemzeti stratégia vidékfejlesztési programok
	intézkedések	**Humán erőforrások:** – szakoktatás és tájékoztatás – fiatal gazdák – korai nyugdíjazás – szaktanácsadási szolgáltatás erősítése (beleértve a környezetvédelmi-, állatjóléti és higiéniai követelményeknek való megfelelés elősegítését is) – mezőgazdasági vállalatirányítási és erdőgazdálkodási szaktanácsadó szolgálat felállítása **Fizikai tőke:** – mezőgazdasági/erdészeti beruházások – feldolgozás/értékesítés segítése – mezőgazdasági/erdészeti infrastruktúra fejlesztése – mezőgazdasági termelési potenciál javítása **A mezőgazdasági termelés és termékeinek minősége (2003 CAP reform):** – a környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeknek való megfelelés átmeneti támogatása – élelmiszerminőség ösztönző program – élelmiszerminőség reklám elősegítése **Átmeneti intézkedések** – félig önellátó gazdaságok – termelői csoportok felállításának segítése
	részaránya	minimum 10%
	EU társfinanszírozási aránya	maximum 50/75%
	területi alkalmazás	minden vidéki terület

1. táblázat: "Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról" szóló EU tanácsi rendeletnek az Agrárminiszterek Tanácsa által elfogadott tervezete (Brüsszel, 2005. június. 20.)

Az 1. (versenyképesség) tengely intézkedései kapcsán – a későbbiek megértése okán is – feltétlenül érdemes a figyelmet egy fontos szempontra felhívni. Ezek az intézkedések ugyanis önmagukban jelzik a versenyképesség európai értelmezését. Eszerint a versenyképesség nem szűkíthető le a vállalatok, gazdasági vállalkozások, a tőkés társaságok versenyhatékonyságára. A versenyképességet, a hatékonyságot egy közösségi politikának a társadalom magasabb szerveződési szintjén kell(ene) értelmeznie. Egy társadalmat tehát nem lehet úgy és olyan szempontok szerint vezetni és támogatni, mint egy nagyvállalatot, egy tőkebefektető társaságot, a közpénzeket pedig végképp nem ez utóbbi szint, a tőkebefektetés hatékonyságának növelése mentén kell elkölteni. Ha ez történik, akkor ennek beláthatatlan – vagy nagyon is belátható, katasztrofális – következményei lehetnek a közösség, a társadalom együttes hatékonyságára, versenyképességére, környezeti és társadalmi stabilitására. A társadalom versenyképessége több és más, mint a gazdaság szereplőinek egydimenziós versenyképessége. Az európai vidékfejlesztési elképzelések versenyképességi tengelyében javasolt intézkedéseinek többsége láthatóan a közösség versenyképességének, a társadalmi hatékonyság növelésének szolgálatába állhat, a „köz” gazdasága és a vidék társadalma megerősítését, belső kohéziójának növelését (a generációk közötti kapcsolatok javítását, a zökkenőmentesebb átmenetet, a családi gazdaságok folytonosságának fenntartását, a kisebbek helyzetbe hozását, közös erőfeszítéseik segítését, a leszakadók felzárkóztatását) célozza.

A 2. tengely egyrészt a kedvezőtlen adottságú, illetve korlátozás alá eső mezőgazdasági és erdészeti területek különbözeti földjáradék típusú, jövedelempótló támogatását tartalmazza, hiszen csak ezzel biztosítható a „területfedő”, minden tájunkon jelen lévő, a vidék egyensúlyát fenntartó mezőgazdaság fennmaradása. Másrészt itt találhatók a – minden tagállam számára kötelezően meghirdetendő – agrár- és erdészeti környezetgazdálkodási rendszerekhez kötődő támogatások, melyek a környezetbarát, minőségi szerkezetváltás alapeszközei. Ezen eszközök európai megítélés szerinti súlyát jelzi az is, hogy e programokat minden tagállamnak meg kell

[3] EAFRD: European Agricultural Fund for Rural Development (EMVA: Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap)

2. tengely: mező- és erdőgazdasági földhasználat	intézkedések	**Mezőgazdaságiterületekfenntartható használatának ösztönzése:** – hegyvidéki kedvezőtlen adottságú térségek – más szempontból hátrányos helyzetű területek – Natura 2000 mezőgazdasági területek – agrár-környezetgazdálkodás/állatvédelem (kötelező) – nem-produktív beruházások **Erdőgazdaságiterületekfenntartható használatának ösztönzése:** – erdősítés (mezőgazdasági/nem-mezőgazdasági területek) – agroerdészet (Agroforestry) – Natura 2000 erdőterületek – erdészeti környezetgazdálkodás – erdészeti termelési potenciál javítása – nem-produktív beruházások
	kiindulási alap (mezőgazdaság)	kölcsönös megfelelés (cross compliance)
	részaránya	minimum 25%
	EU társfinanszírozási arány	maximum 55/80%
	területi alkalmazás	minden vidéki terület
3. tengely: vidéki életminőség javítása, gazdasági diverzifikáció	intézkedések	**Életminőségjavítása**: – alapvető szolgáltatások fejlesztése a vidéki gazdaság és társadalom számára (megteremtése és fenntartása) – falumegújítás és -fejlesztés, a kulturális örökség védelme és megőrzése – szakképzés – kapacitásépítés a helyi fejlesztési stratégiákhoz **Gazdaságidiverzifikáció:** – nem-mezőgazdasági tevékenységek – mikrovállalkozások – turizmussal kapcsolatos tevékenységek elősegítése – természeti örökség megőrzése és kezelése
	végrehajtás	lehetőleg helyi vidékfejlesztési stratégiákon keresztül
	részaránya	minimum 10%
	EU társfinanszírozási arány	maximum 50/75%
	területi alkalmazás	minden vidéki terület
4. tengely: LEADER végrehajtás	végrehajtás	LEADER módszer a 3. tematikus tengely céljainak megfelelően kiválasztott területeken
	részaránya	minimum 5%
	EU társfinanszírozási arány	maximum 55/80%
	területi alkalmazás	kiválasztott térségek a vidéki területeken

Az 1. táblázat folytatása

hirdetnie saját gazdái számára, és e 2. tengely intézkedései mentén kell a teljes támogatási forráskeret legalább 25%-át elköltenie.

A 3. tengely intézkedései a vidék társadalma életminőségének javítását és gazdaságának több lábra állítását szolgálják az alapvető vidéki szolgáltatások megteremtésével, illetve fenntartásával, az általános életkörülmények javításával, valamint a nem mezőgazdasági – de zömében a mezőgazdasághoz, a földhöz, a tájhoz közvetlenül vagy közvetve kapcsolható – tevékenységek, gazdasági formák és mikrovállalkozások segítésével. Az erre rendelkezésre álló források el kell hogy érjék a teljes forráskeret legalább 10%-át.

A 4. tengely a források legalább 5%-a mértékéig a helyi közösségi kezdeményezéseket és tervezési folyamatot kívánja elősegíteni a LEADER program keretében. Ez a programelem arra az elképzelésre épül, hogy a keretfeltételeket ugyan az Európai Közösség és a nemzeti programok megadják, ám a helyi közösségeknek kell saját fejlesztési programjaikat és terveiket kidolgozniuk. Maga ez a közösségépítő, helyi tervezési folyamat is forrásokat igényel, s ehhez kíván segítséget nyújtani 80%-os mértékben az Európai Közösség.

A nemzeti mozgástér e vidékfejlesztési programok és nemzeti tervek tartalommal való megtöltésében tehát elég jelentős, ugyanis részben az egyes tengelyeken belül is a nemzeti kormányok dönthetik el, hogy mely intézkedéseket emelik be saját terveikbe és programjaikba, másrészt – miután az egyes tengelyeken elköltendő források minimális arányát csak a teljes forráskeret 50%-áig (a tengelyek sorrendjében 10+25+10+5%-os mértékben) határozza meg az Európai Közösség – a források fennmaradó 50%-át nemzeti hatáskörben költhetjük el bármelyik felsorolt támogatási területen.

A „degresszió” révén a termésmennyiséghez kötött direkt támogatások tervezett csökkentése az 5000 euró/év támogatási összeg (átlagosan 20 ha-os birtokméret) fölött jelenik meg, vagyis a nagyobb üzemeket érinti. Az így elvont forrásokat csak a 2. (vidékfejlesztési) pillér mentén használhatja fel a tagállam gazdái üzemmérettől függő degresszív támogatására, előnyben részesítve tehát a kisebb üzemeket. Ezen intézkedés céljának és értelmének megértéséhez feltétlenül tudnunk kell, hogy az EU-ban az átlagos birtoknagyság 19 ha! Az 50 ha-t meghaladó birtokok aránya 8,6% (de pl. Portugáliában csupán 2,4%, Franciaországban viszont közel 30%) (2. táblázat).

Az európai agrármodell tehát a kis- és közepes méretű családi (egyéni) gazdaságok dominanciájára épülő és „területfedő” (minden térségben jelen lévő) mezőgazdasággal számol, úgy növelve e kisebb mozaikokból építkező szerkezet ver-

Birtokméret-kategóriák (ha)	Franciaország (1997)	Németország (1997)	Portugália (1997)	EU-15 (1997)	Magyarország (2000)
-10	35,3	45,6	87,6	68,6	93,8
11-50	33,4	39,8	10,0	22,3	4,9
51-	29,7	14,6	2,4	8,6	1,3

2. táblázat: A gazdaságok birtokméret-kategóriák szerinti megoszlása az EU három tagállamában, a Közösség egészében és Magyarországon (%)

senyképességét, hogy minden erővel támogatja összefogását, beszerzési, feldolgozási és értékesítési szövetkezését, közös piacra jutását. Ennek alapeszközeit a vidékfejlesztés tartalmazza. Ez is azt valószínűsíti, hogy a kisebb méretkategóriába tartozó birtokok meghatározó aránya miatt a vidékfejlesztési támogatások tartós és növekvő súlyú elemei lesznek a Közös Agrárpolitikának.

5. Az átalakuló európai agrár- és vidéktámogatási rendszer

Az EU-ban az agrártámogatásoknak ma tehát két eltérő jellegű csoportja létezik: a régi típusú, mennyiségekhez (kvótákhoz) kötött, ún. 1. pilléres támogatások, illetve az új típusú, gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött vidékfejlesztési (ökoszociális) vagy 2. pilléres kifizetések.

Az első csoportba tartozó – a termeléshez, a mennyiségekhez kötött, és a 2007–2013-as költségvetéssel kapcsolatban kirobbant éles viták során a brit miniszterelnök által hevesen támadott, várhatóan mérséklődő 1. pilléres – támogatások három alapvető formája alakult ki.

Az első a közvetlen kifizetések, melyeket meghatározott termésszintig és adott területnagyságig finanszíroz az EU, túlnyomó többségében az ún. GOFR (gabona-, olaj-, fehérje- és rost-) növények termesztése esetében. Ez a kvótákhoz kötött támogatás ma a gabonaféléknél pl. 63 euró/t. Magyarország esetében 4,73 t/ha termésszintig fizeti ezt az összeget az EU, így ez a támogatás hektáronként 63 x 4,73 = 300 euró (kb. 75 eFt/ha). 2004-ben ennek legfeljebb 55%-át kaphatták meg a magyar gazdák, ami mintegy 40 eFt/ha kifizetést jelentett volna e növények termesztése esetén. Ebből 25%-ot az EU-keretek biztosítanak, 30%-ot pedig nemzeti forrásból fizethetünk a gazdáknak. Ez a közvetlen kifizetési összeg 2010-re éri el a 100%-ot, vagyis a 75 eFt/ha értéket (ha addig a 100% nem csökken!).

A másik támogatási forma az intervenciós állami felvásárlás. Ezzel az állam, illetve az EU garantál egy minimális felvásárlási árat, amelyen – ha ez alá csökkennének a piaci árak – felvásárolja a gazdáktól a termésfelesleget. Ez az árszint gabonaneműeknél 2004-ben 25 eFt/t körül alakult. Ehhez bizonyos minőségi követelményeknek is meg kell felelni, és – a magyar belső szabályozás szerint – a felajánlott mennyiségnek a 80 t-t meg kellett haladnia. Közepes termésátlagot (búzánál pl. 4 t/ha-t) feltételezve, ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy legalább 20 ha azonos fajtával bevetett területtel kell rendelkezni, vagyis a 100 ha alatti szántóterülettel rendelkező gazdaságok ehhez egyedül gyakorlatilag nem tudnak hozzájutni, ami jelzi az eszköz kiválasztott célcsoportját (a nagy agráripari vállalkozásokat) is.

A harmadik támogatási forma az exporttámogatások köre. Ezek olyan termékekre – az exportálóknak – nyújtható támogatások, amelyekre az adott évben a piaci helyzettől függően eseti jelleggel hirdet meg szubvenciót az EU.

Az erősödő új elemek a gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött, ún. 2. pilléres vagy vidékfejlesztési támogatások nemcsak a GOFR-növények, hanem különböző ágazatok és eltérő adottságú területek támogatására is felhasználhatók. Ilyen – az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garancia Részlegéből 80%-os mértékben EU társfinanszírozott – kifizetési jogcímek pl.: az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek és a kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, speciális intézkedések félig önellátó gazdaságok („a kicsik") számára, agrárterületek erdősítése, termelői csoportok létrehozása, állatvédelmi és növényegészségügyi EU-előírások átvételének támogatása stb. További lehetőségeket kínálnak azok a források, amelyeket az EMOGA Orientáció Részlege 15–40%-os mértékben társfinanszíroz, és amelyekből fedezhetők pl.: mezőgazdasági beruházások, feldolgozás, kereskedelem támogatása, fiatal gazdák támogatása, oktatás, a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése stb. Ezek közül a gazdák számára a legjelentősebb jövedelemforrást az alábbi négy kifizetési forma jelenti.

Az agrár-környezetgazdálkodási programokban meghirdetett gazdálkodási rendszerekhez (ökológiai/bio/gazdálkodás, gyepre alapozott legeltetéses állattartás, érzékeny természeti területek gazdálkodási rendszerei, vizes élőhelyek, tó, nádas, ártér külterjes mezőgazdasági hasznosítása, tájgazdálkodás, integrált növénytermesztés stb.) kötődő földalapú, normatív támogatások távlatilag is a legnagyobb hektáronkénti kifizetéseket biztosítják azoknak a gazdáknak, akik vállalják az adott rendszerek gazdálkodási előírásainak betartását. Értékük felső határa ma az EU-ban célprogramtól függően 450–900 euró/ha/év, azaz mintegy 110–220 eFt/ha/év.

Az ún. kedvezőtlen adottságú térségek normatív, földalapú támogatása a gyenge termőhelyi adottságú, a hegy- és dombvidéki lejtős, illetve a környezet- és/vagy természetvédelmi korlátozások alá eső területek valamint a demográfiai és/vagy foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű térségek gazdálkodóinak jövedelemkiegészítését szolgálja. E kifizetések felső határa ma az EU-ban 200 euró/ha/év, azaz mintegy 50 eFt/ha/év.

Az ún. félig önellátó gazdaságok egyszerűsített, normatív támogatásának összege 2004-ben 1000 euró/gazdaság volt. Ez a 10 hektár alatti területű gazdaságok célzott támogatási formája lehet, hiszen birtoknagyságtól függetlenül és egyszerű

eljárással juthatnak ennek révén mintegy 250 eFt/gazdaság/év kifizetéshez.

Végül a termelői csoportok létrehozásához nyújtott vidékfejlesztési típusú támogatás a csoport termelési értékétől függően 50–100 ezer euró/csoport/év, és a megalakulását követő 5 évben folyósítható. Ez az eszköz egyúttal jelzi az európai agrárpolitika azon stratégiai elképzelését, hogy kis mozaikokból – családi gazdaságokból – építkezve, de azok piaci versenyképességét társulásukkal megteremtve kívánja az egyéni gazdálkodás és tulajdonosi szemlélet valamint a méretökonómia előnyeit egyesíteni.

A felsorolt támogatási formák többsége a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) valamint az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) keretében 2004 őszén már Magyarországon is pályázható volt. Az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek földalapú támogatására rendelkezésre álló forráskeretek 2004-ben meghaladták a 19 milliárd Ft-ot, a tárca deklarálta, hogy az ehhez szükséges 3,8 milliárd Ft nemzeti forrást a költségvetésben biztosítja, és e forráskereteket 2006-ra 29 milliárd forint fölé emeli. Ez a keret a koppenhágai megállapodás következtében e 3 évben sajnos dinamikusabb növekedést vélhetőleg nem tesz lehetővé, ám biztató lehet Magyarország vidéki térségei és egész agráriuma számára. Ezek ugyanis várhatóan az EU-ban is növekvő, tartós és legelőnyösebb támogatási formává válnak. Mindezen folyamatok és eszközök lehetőségeket kínálnak a vidékfejlesztéshez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási rendszerek elterjesztésére, a minőségi agrár-szerkezetváltás és ezzel az élhető vidék megteremtésére.

6. A hazai előzmények

E 2. pilléres vidékfejlesztési támogatási rendszer magyarországi bevezetését készítették elő olyan előcsatlakozási programok, mint a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) és a SAPARD[4] program. Mindkét program alapját az 1999/1257. számú EU tanácsi (vidékfejlesztési) rendelet adja. Míg az NAKP az agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási rendszerek kidolgozásának és kísérleti indításának, addig a SAPARD alapvetően a rendelet strukturális, beruházási, szerkezeti jellegű intézkedéseibevezetésének kereteit teremtette meg.

6.1. Magyarország SAPARD terve

A SAPARD program keretében nyújtott közösségi agrár- és vidékfejlesztési támogatásokról szóló 1999/2349. (XII. 21.) sz. kormányhatározat az alábbi intézkedéseket hagyta jóvá:

– mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása,
– mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjénekfejlesztése,
– szakképzés,
– agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése,
– termelői csoportok felállítása, működtetése,
– falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
– a tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése,
– a vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása,
– technikai segítségnyújtás.

A 2004. április 30-án lejárt programhoz – amely a kormányhatározatban felsorolt összes jogcímet nem hirdette meg – több mint 8000 pályázatot nyújtottak be a megelőző másfél évben. A rendelkezésre álló forrás 52 milliárd Ft volt, az igényelt támogatási összeg meghaladta a 400 milliárd Ft-ot. A pályázatokat elsősorban beruházástámogatásra, infrastruktúrafejlesztésre, falufejlesztésre, kisebbrészt feldolgozási és marketingtevékenységre nyújtották be. A szerződéskötések – EU által jóváhagyott – határideje 2004. augusztus 31-e volt.

6.2. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP)

Az NAKP-t a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről szóló 1999/2253. sz. kormányhatározat rendelte indítani 2000. január 1-jén, ám végül csak 2002-ben indult. A költségvetés az agrártámogatások között 2002-ben 2,2, 2003-ban 4,5 milliárd Ft-ot különített el e támogatási, kifizetési rendszer indítására. A hat támogatott gazdálkodási rendszerre 2002-ben 5321, 2003-ban pedig 7529 pályázat érkezett 272 ezer, illetve 301 ezer ha területre. A pályázott támogatási összeg 4,5 milliárd Ft, illetve 5,5 milliárd Ft volt. A rendelkezésre álló összeg csak az igények mintegy 60%-os kielégítését tette lehetővé, így 2002-ben 2691 pályázat összesen 153 ezer ha területtel, majd 2003-ban 5114 pályázat összesen 235 ezer ha területtel került be a programba.

A programban részt vevő gazdáknak kifizetett összeg 2002-ben 2,1 milliárd Ft, majd 2003-ban 4,1 milliárd Ft volt, 13.700 Ft/ha, majd 17 450 Ft/ha átlagos értékkel. A kifizetési összeg – programtól függően – 10–50 eFt/ha között változott. A területi arányok alapján a legnagyobb érdeklődés sorrendben

– a gyephasznosítási célprogram (38 %),
– az ökológiai gazdálkodási célprogram (25 %) és
– az ÉTT[5] célprogram (17 %)

[4] SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Előcsatlakozási program a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésére)

iránt mutatkozott, a vizes élőhelyek, az alapprogram, illetve az integrált gazdálkodási célprogram részesedési aránya a teljes programterületből összesen 20% (sorrendben 7,2, 6,6, illetve 6,2 %) volt.

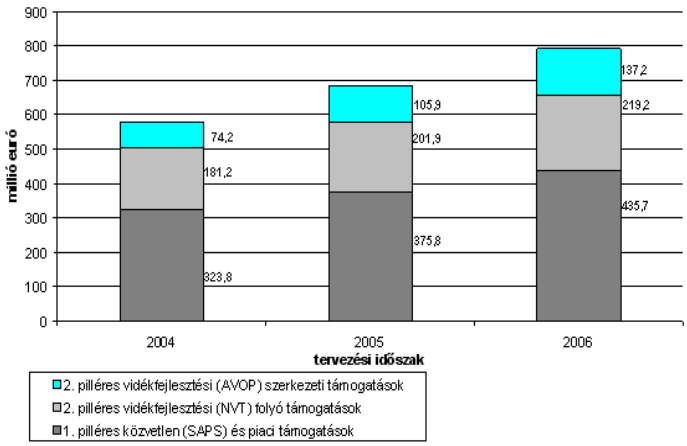
7. A vidékfejlesztés magyar kerettervei

Magyarország előcsatlakozási vidékfejlesztési programjai – az NAKP és a SAPARD – 2004. május 1-jével, az EU-csatlakozással véget értek. A tagországokra vonatkozó vidékfejlesztési kerettervek egységes rendszerbe foglalják és továbbviszik, kibővítik az előcsatlakozási vidékfejlesztési terveket. Ezek – a Nemzeti Fejlesztési Tervhez (NFT-hez) illeszkedő – tervek: a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) és az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP). Pénzügyi keretei-ket, az európai források évenkénti megoszlását a 2004–2006-os időszakra a 3. ábra szemlélteti.

A vidékfejlesztési programok mentén 1 Ft nemzeti forrással 3 Ft (AVOP), illetve 4 Ft (NVT) európai forrást tudunk megmozdítani és megszerezni a magyar agrárium és vidék számára.

7.1. Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)

Az NFT részét képező AVOP intézkedéseinek célja az NVT-ben megfogalmazott, támogatott gazdálkodási rendszerekhez

3. ábra: Magyarország számára előirányzott európai agrár- és vidékfejlesztési források évenkénti és jogcímek szerinti megoszlása (2004–2006) (millió euró) (nemzeti kiegészítés nélkül)

kapcsolódó mezőgazdasági termelés és élelmiszerfeldolgozás feltételeinek megteremtése, versenyképességének javítása valamint a vidék felzárkóztatásának elősegítése. A program négy prioritást fogalmaz meg. Támogatott intézkedései az alábbiak:

1. prioritás: a versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban:

– a mezőgazdasági beruházások támogatása,

– fiatal gazdálkodók pályakezdési támogatása,

– erdőgazdálkodás korszerűsítése,

– szakmai továbbképzés és átképzés támogatása,

– a halászat modernizálása;

2. prioritás: az élelmiszer-feldolgozás modernizálása:

– mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése;

3. prioritás: vidéki térségek fejlesztése:

– a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése,

– mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése,

– alapvető szolgáltatások a vidéki vállalkozók és lakosság számára,

– falufejlesztés és -felújítás,

– közösségi kezdeményezésű programok (LEADER+) támogatása;

4. prioritás: technikai segítségnyújtás:

– technikai segítségnyújtás.

7.2. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)

Az NVT egységes keretbe foglalja az EMOGA7 Garancia Részlegéből 80%-os mértékben EU-társfinanszírozott vidékfejlesztési intézkedések hazai végrehajtását. Intézkedései elsősorban a gazdálkodás folyó támogatását biztosítják, és részben a környezeti kihívásokra adnak válasz (agrár-környezetgazdálkodási rendszerek, kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, EU-követelményeknek való megfelelés elősegítése, mezőgazdasági területek erdősítése), illetve segítenek az átalakulás okozta gazdasági és társadalmi nehézségek enyhítésében (termelői csoportok létrehozásának támogatása, félig önellátó gazdaságok támogatása, korai nyugdíjazás). Támogatott intézkedései az alábbiak:

1. agrár-környezetgazdálkodás:

a. agrár-környezetgazdálkodási alapprogram,

b. integrált növénytermesztési célprogram,

c. ökológiai gazdálkodási célprogram,

d. Érzékeny Természeti Területek programja,

e. kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási támogatások;

2. kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása;

3. az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése;

4. mezőgazdasági területek erdősítése;

5. korai nyugdíjazás;

6. szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása;

7. termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása;

[5] ÉTT: Érzékeny Természeti Területek

8. technikai segítségnyújtás.

A 3. táblázat az NVT forrásainak jogcímek szerint tervezett megoszlását foglalja össze a 2004–2006-os időszakra. Az ezekre vonatkozó támogatási rendeletek és közlemények megjelentek. A korai nyugdíjazás (5) támogatási jogcím csak 2006-ban kerül meghirdetésre. Az egyes jogcímekhez kapcsolódó támogatások 2004-ben az alábbi határidőkig voltak igényelhetők:

1. Agrár-környezetgazdálkodás: október 15. – november 26.
2. Kedvezőtlen adottságú területek: október 15. – november 26.
3. EU-követelményeknek való megfelelés: november 1. – 2005. április 30.
4. Mezőgazdasági területek erdősítése: szeptember 15. – október 15.
6. Félig önellátó gazdaságok: október 11. – november 7.
7. Termelői csoportok: november 1. – november 30.

A források közel 80%-a az első négy intézkedési terület finanszírozását szolgálja. Ezek közül is kiemelkedik az 1. intézkedési terület, az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek földalapú támogatásának forráskerete, amely az NAKP kibővített folytatását biztosítja. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy bár a 2004. évi támogatási kérelmek beadási határideje november 26-a volt, és az FVM-nek a törvényes keretek között 60+30 nap állt volna rendelkezésére a kérelmek elbírálására, ám a tárca a beérkezett 32 800 kérelmet nem volt képes még a meghosszabbított határidőig (2005. február 26-ig) sem feldolgozni. A 2005 február–márciusi gazdademonstrációt lezáró –a miniszterelnök által jegyzett– megállapodás a mulasztásos törvénysértést rögzítve 2005. május 31-ét szabta a kérelmek elbírálásának végső határidejéül. Május közepén a tárca új vezetése azonban arról tájékoztatta a demonstráló szervezetek vezetőit és tárgyaló delegációját, hogy ezt a határidőt sem képes tartani, s új határidőként 2005. július 31-ét jelölte meg a közel 70 milliárd Ft értékben benyújtott támogatási kérelmek elbírálására. Mindezek következtében agrár-környezetgazdálkodási megállapodása másfél éve egyetlen gazdának sincsen annak ellenére, hogy 2004. május 1-je óta EU-tagok vagyunk, az érdeklődés a program iránt igen nagy, és az európai források rendelkezésre állnak. E késés további következménye, hogy a tárca 2005-ben nem tud, és nem is tervez új támogatási rendeletet kiadni és új támogatási kérelmeket befogadni. Erre legközelebb 2006 kora tavaszán kerülhet sor. Ezen a tűrhetetlen helyzeten gyorsan és határozottan változtatni kell, hiszen a versenytársak e forrásokhoz normatív módon folyamatosan és időben hozzájutnak!

Támogatott intézkedés (FVM rendelet elnevezése)	2004			2005			2006			Összesen			Arány %
	EU	nemzeti	összes	EU	nemzeti	összes	EU	nemzeti	összes	EU	nemzeti	összes	
1. Agrár-környezetgazdálkodás	66,7	16,7	83,4	80,0	20,0	100,0	99,1	24,8	123,9	245,8	61,5	307,3	40,8
2. Kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása	19,8	4,9	24,7	22,1	5,5	27,6	23,3	5,8	29,1	65,1	16,3	81,4	10,8
3. Az EU környezetvédelmi, állatjóléti és higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése	57,2	14,3	71,5	54,8	13,7	68,5	23,7	5,9	29,6	135,7	33,9	169,6	22,5
4. Mezőgazdasági területek erdősítése	16,1	4,0	20,1	19,4	4,8	24,2	28,3	7,1	35,4	63,8	15,9	79,7	10,6
5. Korai nyugdíjazás	–	–	–	–	–	–	15,5	3,9	19,4	15,5	3,9	19,4	2,6
6.Szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása	3,4	0,8	4,2	5,7	1,4	7,1	10,1	2,5	12,6	19,2	4,8	24,0	3,2
7. Termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása	6,1	1,5	7,6	9,9	2,5	12,4	11,2	2,8	14,0	27,2	6,8	34,0	4,5
8. Technikai segítségnyújtás	12,0	3,0	15,0	10,0	2,5	12,5	8,0	2,0	10,0	30,0	7,5	37,5	5,0
Összesen	181,3	45,2	226,5	201,9	50,5	252,4	219,2	54,8	274,0	602,3	150,6	752,9	100,0

3. táblázat: Az NVT forrásainak támogatott intézkedések szerinti megoszlása (2004–2006) (millió euró)
(80/20%-os EU/nemzeti társfinanszírozás)

A támogatási rendeletetek, közlemények és gazdatájékoztatók megtalálhatók a www.mvh.gov.hu és a www.nakp.hu weboldalon a „Kiadványok, publikációk” címszó alatt.

(Folytatás a következő számban)